

کتابخانه علمی

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

منشور اخلاق پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به اینکه عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانش در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضای هیات علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی و نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پیجویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.

۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.

۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش .

۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانبداری غیر علمی و حفاظت از اموال تجهیزات و منابع در اختیار.

۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق .

۷- اصل احترام : تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.

۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد .

۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند .

تعهدنامه اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجناب حسن ملک پور دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته/دکتری تخصصی در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ   از پایان‌نامه/رساله خود تحت عنوان " بررسی فقهی و حقوقی تحصیل ، پردازش و انتشار خبر" با کسب نمره   و درجه   دفاع نموده‌ام بدینوسیله متعهد می‌شوم:

۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجناب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان‌نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده‌ام.

۲) این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم‌سطح، پایین‌تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه یا رساله داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می‌پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : حسن ملک پور

(وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری)

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران
مرکز پیام نور تهران جنوب
گروه علوم انسانی
رشته الهیات و معارف اسلامی
گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

بررسی فقهی و حقوقی تحصیل ، پردازش و انتشار خبر

استاد راهنما:

رضا محبی مجد

استاد مشاور :

قاسم جعفری

تاریخ دفاع :

۱۵ شهریور ماه ۱۴۰۱

و

با سپاس از :

پروردگار را سپاسگزارم که بار دیگر به من فرصت آموختن داد. از پدر و مادر عزیز و مهربانم به خاطر زحماتی که در طول زندگی همواره برای پیروزی و شادکامی من به جان خریدند، تشکر می‌کنم.

از اساتید محترم که زحمت زیادی برای تحقق این پایان نامه داشتند، متشکرم.

از آقای دکتر رضا محبی مجدداستاد راهنمای گرامی این پایاننامه و استاد مشاور جناب دکتر قاسم جعفری، بی‌نهایت سپاسگزارم. از دوستان عزیزم برای تمام یاری‌رسانی‌هایی که در به پایان رسانیدن این پایان نامه داشتند تشکر می‌کنم و لازم می‌دانم در پایان همسر موفربزرگ عزیزم که در طول این مدت بر اشتغال مداوم من صبوری نمودند، تشکر ویژه بنمایم.

تقدیم به :

هرآنکه برای کرامت انسان ، صمیمانه زحمت می کشد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول : کلیات طرح تحقیق

۱-۱ : کلیات	۲
۱-۱-۱ : بیان مساله	۲
۲-۲-۱ : اهمیت و ضرورت تحقیق	۲
۳-۲-۱ : کاربردهای متصور از تحقیق	۳
۴-۲-۱ : پیشینه تحقیق	۳
۵-۲-۱ : اهداف تحقیق	۴
۶-۲-۱ : سوالات تحقیق	۴
۷-۲-۱ : فرضیه ها	۵
۸-۲-۱ : جنبه جدید و نوآوری	۵
۲-۱ : مفهوم شناسی	۶
۱-۲-۱ : تحصیل	۶
۲-۲-۱ : پردازش	۶
۳-۲-۱ : انتشار	۶
۴-۲-۱ : خبر	۷
۵-۲-۱ : تبیین واژه های مرتبط	۱۲

- ۱-۲-۵-۱ : اطلاعات..... ۱۲
- ۱-۲-۵-۲ : رسانه ۱۳
- ۱-۲-۵-۳ : اطلاع رسانی ۱۴
- ۱-۲-۵-۴ : فقه ۱۵
- ۱-۲-۵-۵ : حقوق ۱۶
- ۱-۲-۵-۶ : خبرگزاری ۱۶
- ۱-۳-۳ : کارکرد خبررسانی ۱۷
- ۱-۳-۱ : رهبری و هدایت افکار عمومی ۱۸
- ۱-۳-۲ : تفریح و سرگرمی مردم ۱۸
- ۱-۴-۴ : جایگاه و اصول خبر رسانی و اهمیت خبر ۲۰
- ۱-۴-۱ : جایگاه خبررسانی ۲۰
- ۱-۴-۱-۱ : جایگاه خبررسانی در فقه و اصول ۲۰
- ۱-۴-۱-۲ : جایگاه خبررسانی در حقوق موضوعه ۲۱
- ۱-۴-۲ : نقش خبر ۲۱
- ۱-۴-۲-۱ : اطلاع رسانی برای عموم و تصمیم گیری مردم بر اساس آن اطلاع رسانی ها ۲۲
- ۱-۴-۲-۲ : پیشبرد جامعه ۲۲
- ۱-۴-۲-۳ : اعطای وجه مشترک ملی به افراد جامعه ۲۲

فصل دوم: احکام فقهی و حقوقی خبر

- ۱-۲ : بخش اول : احکام فقهی و حقوقی خبر ۲۴
- ۱-۱-۲ : رویه شارع در خبر ۲۵
- ۱ : حوزه احکام ۲۵
- ۲ : حوزه علل غایی احکام ۲۵
- ۳ : حوزه اصول حاکمه بر شریعت دینی ۲۶
- ۲-۱-۲ : آثار خبر ۲۶
- ۱-۲-۱-۲ : در اعمال حقوقی ۲۶
- ۲-۲-۱-۲ : در وقایع حقوقی ۲۷
- ۳-۲-۱-۲ : در روند رسیدگی به دعاوی و بهینه سازی آنها ۲۸
- ۴-۲-۱-۲ : در ایجاد آگاهی بین مردم ۲۹
- ۵-۲-۱-۲ : در پیدایش احکام تکلیفی ۳۰
- ۳-۱-۲ : قدرت و توانایی های خبر ۳۲
- ۱-۳-۱-۲ : قابلیت داشتن جریان یافتن عقود معاوضی در اخبار ۳۲
- ۲-۳-۱-۲ : قابلیت تملک ۳۶
- ۳-۳-۱-۲ : برخوردار بودن از ارزش اقتصادی ۴۳
- ۲-۲ : بخش دوم : احکام فقهی و حقوقی تحصیل و پردازش خبر ۴۷
- ۱-۲-۲ : جایگاه شناسی مخبر در رویه اطلاع رسانی ۴۷

- ۲-۲-۲: عوامل موثر بر افزایش اعتماد به مضمون خبری و ویژگی های معتبر در آن..... ۴۸
- ۱-۲-۲-۲: تعداد مخبرین ۴۸
- ۲-۲-۲-۲: شرایط مخبر و پردازش خبر وی ۵۰
- ۳-۲-۲-۲: مخبر واحد در پدیده ی خاص..... ۵۲
- ۳-۲-۲: وظایف مخبرین..... ۵۳
- ۱-۳-۲-۲: ممنوعیت تهمت و افتراء بستن به اشخاص دیگر ۵۳
- ۲-۳-۲-۲: حرمت ورود به حریم خصوصی دیگران ۵۵
- ۳-۲: بخش سوم: احکام فقهی و حقوقی انتشار خبر ۶۳
- ۱-۳-۲: اجتناب از منتشر کردن اسرار حیاتی ۶۳
- ۲-۳-۲: منع انتشار اکاذیب و دروغ ۷۳
- ۳-۳-۲: اجتناب از نشر مطالب خلاف آموزه های دینی ۷۸
- ۴-۳-۲: اجتناب از نشر مطالب حاوی مفاصد اخلاقی ۷۹
- ۵-۳-۲: اجتناب از انتشار مطالبی ناامید کننده ۸۲
- ۶-۳-۲: اجتناب از نشر مطالب تشویق کننده به مباحث جنسی ۸۴
- ۷-۳-۲: ممنوعیت انتشار شایعه ۸۵
- ۸-۳-۲: اجتناب از ایجاد شبهه در جامعه ۸۷

فصل سوم: مبانی و ویژگی های تحصیل، پردازش و انتشار خبر

- ۱-۳ : مبانی و ویژگی های تحصیل خبر..... ۹۰
- ۱-۱-۳ : کیفیت تحصیل خبر ۹۰
- ۲-۱-۳ : مفاهیم بنیادی در خبر ۹۰
- ۱-۲-۱-۳ : روشنی خبر..... ۹۱
- ۲-۲-۱-۳ : درستی خبر ۹۱
- ۳-۲-۱-۳ : جامعیت خبر ۹۱
- ۳-۱-۳ : دروازه بانی و گزینشگری اخبار ۹۲
- ۴-۱-۳ : منابع خبری ۹۵
- ۱-۴-۱-۳ : منابع اصلی ۹۶
- ۲-۴-۱-۳ : منابع دست دوم..... ۹۷
- ۳-۴-۱-۳ : منابع نامشخص ۹۷
- ۴-۴-۱-۳ : منابع متضاد ۹۸
- ۵-۴-۱-۳ : منابع مستقل ۹۹
- ۵-۱-۳ : ارزش های خبری ۹۹
- ۱-۵-۱-۳ : در بر گیری ۱۰۰
- ۲-۵-۱-۳ : مجاورت ۱۰۰
- ۳-۵-۱-۳ : تازگی ۱۰۰

- ۳-۱-۵-۴ : شهرت ۱۰۱
- ۳-۱-۵-۵ : بزرگی و فراوانی تعداد و مقدار ۱۰۱
- ۳-۱-۵-۶ : برخورد، اختلاف و درگیری ۱۰۱
- ۳-۱-۵-۷ : استثنا و شگفتی ۱۰۲
- ۳-۱-۶ : ویژگی های خبر ۱۰۲
- ۳-۱-۶-۱ : مقابله با تحریف و عملیات روانی ۱۰۲
- ۳-۱-۶-۲ : رعایت عفاف و حیا و اجتناب از پخش اخبار فساد آور ۱۰۳
- ۳-۱-۶-۳ : افشای اخبار دروغ ۱۰۴
- ۳-۱-۶-۴ : مفید بودن ۱۰۵
- ۳-۲ : مبانی و ویژگی های تحصیل و پردازش خبر ۱۰۷
- ۳-۲-۱ : ویژگی های اخلاقی خبرنگار ۱۰۷
- ۳-۲-۱-۱ : احساس مسئولیت اجتماعی ۱۰۸
- ۳-۲-۱-۲ : خبر برای همه ۱۰۹
- ۳-۲-۱-۳ : صداقت و واقع نمایی ۱۱۰
- ۳-۲-۱-۴ : رعایت عدالت و انصاف ۱۱۲
- ۳-۲-۱-۵ : استقلال و بی طرفی ۱۱۳
- ۳-۲-۱-۶ : توجه به مصالح عمومی جامعه ۱۱۴
- ۳-۲-۱-۷ : نرم گویی و بیان نیکو ۱۱۵

- ۱۱۶..... ۲-۲-۳: ویژگی های مهارتی خبرنگار
- ۱۱۶..... ۱-۲-۲-۳: شم خبری
- ۱۱۶..... ۲-۲-۲-۳: تعهد در قبال مردم و مصالح جامعه
- ۱۱۷..... ۳-۲-۲-۳: تکمیل معلومات عمومی
- ۱۱۷..... ۴-۲-۲-۳: روابط اجتماعی مناسب
- ۱۱۷..... ۵-۲-۲-۳: سرعت عمل
- ۱۱۸..... ۶-۲-۲-۳: تخصص
- ۱۱۸..... ۷-۲-۲-۳: در مسیر خبر بودن
- ۱۱۹..... ۳-۳: مبانی و ویژگی های انتشار خبر
- ۱۱۹..... ۱-۳-۳: حق گوئی
- ۱۲۰..... ۲-۳-۳: فصاحت و شفافیت
- ۱۲۱..... ۳-۳-۳: مستند بودن خبر
- ۱۲۱..... ۳-۴-۳: واقع گوئی در اخبار
- ۱۲۲..... ۵-۳-۳: استفاده کردن از کلمات مودبانه
- ۱۲۴..... ۶-۳-۳: تصویری بودن خبرها
- ۱۲۵..... ۷-۳-۳: ضرورت طبقه بندی اخبار
- ۱۲۷..... جمع بندی
- ۱۲۸..... نتیجه گیری

پیشنهادهات ۱۳۳

فهرست منابع و مآخذ ۱۳۴

چکیده

خبر که از فرآورده های رسانه می باشد در تعریف خود دارای گزاره های ارزشی ، هنجاری و اخلاقی است. با لحاظ این که دین اسلام در تمامی احکام و مواردی که بحث کرده است همواره به ارزش ها و اخلاقیات اهمیت قائل بوده است و در تمامی روابط بین فردی آن را حاکم دانسته است در حوزه خبری نیز دارای بایدها و نبایدهایی هست که باید به آن توجه نمود. اسلام در حوزه ی خبری به مسئولیت خبرنگار و تاکید بر صداقت و توجه به حق مردم ، امتناع از مکر و حيله و رعایت کردن حرمت و حریم اشخاص در جامعه و خصلت امانت داری حین نقل خبر تاکید ورزیده است. جدای از این ها اسلام در تبیین ویژگی ها و مبانی اصل خبر و انتشار خبر نیز شاخصه هایی را معرفی کرده است که در خور بحث و دقت نظر است. در این پایان نامه سعی شده است که مباحث خبر رسانی مطرح گردد و از حیطة ی فقهی حقوقی به آن نگریسته بشود. در فصل اول این پایان نامه به مبحث کلیات و مفاهیم و در فصل دوم به احکام فقهی و حقوقی خبر و در فصل سوم به بررسی مبانی تحصیل؛ پردازش و انتشار خبر پرداخته شده است.

کلیدواژه : خبر ، خبرنگار ، نشرخبر ، فقه ، حقوق.

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

۱-۱: کلیات

۱-۱-۱: بیان مساله

خبر و اطلاع رسانی از جمله روش های انتقال مفاهیم است که تعریف آن حاوی واژه هایی هنجاری، ارزشی و اخلاقی است. اسلام نیز با توجه به اهمیت موضوع خبر و نقش آن در حیات اجتماعی بشر آن را دارای اصول و احکام شرعی و باید و نبایدهایی می داند به طوری که هیچکسی در هیچ زمانی بیرون از این حوزه نیست و بخش بزرگی از زندگی افراد را به خود مشغول داشته است. از جمله اصول اخلاقی که دین مبین اسلام در حوزه خبر بر آن تاکید می کند، مسئولیت خبر نگار و توجه به حق مردم در دستیابی به اطلاعات صحیح، سازنده و مفید، با تاکید بر صداقت و عینیت خبر و احتراز از تحریف اخبار، توجه به اعتبار روایی منبع خبر، خود داری از مکر و خدعه در خبر، حفظ حرمت و حریم فرد و جامعه و در عین حال انتقاد سالم و عمل به وظیفه امانت داری جامعه است.

اگر چه برخی هنجارها و ارزش ها در مرحله تطبیق و اجرا ممکن است با تفسیر و تأویل هایی متعدد روبرو شوند اما اساس تعالیم اسلام اصول و احکام فقهی خبر را به گونه ای شفاف تبیین ساخته است. در این رساله سعی و تلاش بر این است که مسائل مختلف خبر و خبر رسانی از نگاه فقهی و حقوقی بررسی و مختصری از احکام فقهی پیش روی خبرنگار و نهاد خبر رسان ارائه گردد.

۱-۲-۲: اهمیت و ضرورت تحقیق

در دنیای امروز رسانه نقش ارتباط گر و واسطه گری دارد که در عصر حاضر انسان ها نه تنها از رسانه و خبر استفاده مکرر دارند بلکه حتی لحظه به لحظه در پی کسب اطلاعات و اخبار تازه و جدید در باره موضوعات متنوع من جمله موضوعات فقهی هستند و اصولاً خبر در مقام پاسخگویی به پرسش های اذهان جستجوگر است.

در عصر ارتباطات خبر به یک محصول ارتباطی تاثیر گذار و هدایت کننده افکار عمومی تبدیل شده و بسیاری از کشورها، احزاب و دستجات از آن در جهت پیشبرد اهداف خود بهره گیری می کنند. خبر یا یک جریان خبری می تواند در یک کشور یا جهان موجی به راه انداخته و یا موجی را آرام کند. خبر می تواند سطح بینش و آگاهی مردم را در موضوعات مختلف تغییر اساسی دهد؛ خبر باعث خوشحالی یا سرور یک جامعه شده و یا می تواند جامعه ای را در غم و اندوه فرو ببرد. در این باره می توان به تیتراهای شاخص و تاریخی ماندگاری چون 'شاه رفت'، 'امام آمد' و 'روح خدا به خدا پیوست' اشاره کرد.

قدر مسلم استفاده از خبر به عنوان یک ابزار و داده مهم در انتقال مفاهیم ارزشی یا ضد ارزشی مستلزم فراگیری اصول، احکام و قواعدی است که در این نوشتار به آن خواهیم پرداخت.

۳-۲-۱: کاربردهای متصور از تحقیق

هدف از بررسی این موضوع رسیدن به اهمیت خبر در مبانی فقهی و حقوقی است که خود مقدمه ای است بر بررسی روشهای حصول خبرو نحوه پرداختن به آن؛ دقت بر صحت و سقم اخبار و بعد از آن در مراحل بعد خصوصیات شخص مخبر، موضوع خبر، روشهای نقل خبر و اصول نقل خبر و .... می باشد و نتیجه این تحقیق می تواند در مراکز خبر رسانی و خبرگزاریهای اسلامی و خبرنگاران مورد استفاده قرار گیرد.

۴-۲-۱: پیشینه تحقیق

در این زمینه موضوع مشابهی در سایت ایرانداک یافت نشد.